

**КОМПЛЕКСЕН ХАРАКТЕР И МНОГОФУНКЦИОНАЛНИ РАВНИЩА ПРИ
ФОРМИРАНЕТО НА ЛИТЕРАТУРНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ ВЪВ ВТОРИ КЛАС**Даниел Петров Полихронов¹, Руска Недялкова Симеонова²¹Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, София²Средно училище „Св. Кл. Охридски“, Добрич**COMPLEX CHARACTER AND MULTIFUNCTIONAL LEVELS IN THE FORMATION
OF LITERARY COMPETENCES IN THE SECOND GRADE**Daniel Petrov Polihronov¹, Ruska Nedyalkova Simeonova²¹Sofia University “St. Kliment Ohridski“, Sofia²St. Kliment Ohridski High School of Arts, Dobrich

**Авторите изказват благодарност към научен проект „Равнище на формираност на литературните компетентности у учениците в начална училищна възраст през погледа на учители, родители и писатели за деца“ с ръководител: проф. дпн Нели Иванова за частичното финансиране на настоящата работа със средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ “Св. Кл. Охридски“ за научни изследвания за 2019 г.*

Abstract: The problem of the complex character and the multifunctional levels in the formation of literary competences in the initial stage of the basic education is presented on the basis of a survey of students in the second grade of class. The article presents the viewpoints of the second-graders on their readership interests and the level of literacy skills formation as well as the influence of the family and public environment on the process of formation of reading and comprehension skills among students. As a result of the empirical study, it was concluded that it is necessary to consider the relationship between school and society, because learning and education are interrelated processes. If children do not acquire the literature as vital facts, this will make their socialisation problematic.

Keywords: literature for children, complex character, multifunctional levels, reading and comprehension skills, questionnaire survey

ВЪВЕДЕНИЕ

Ограмотяването е предпоставка за осъществяването на комплексния подход в обучението по български език и литература за изграждане на фонематичния слух у децата чрез поезията, за интелектуалното и речевото развитие на учениците. Чрез него учениците усвояват четенето и писането, паралелно с разбирането на прочетеното и написаното. Едновременно с това то е и „инструмент за многомерно изграждане на детската личност“ [1]. За това съдейства и характерната форма на естетическо, нравствено и светогледно познание на детската литература в периода на ограмотяването в първи клас като „източник и средство за себеоткриване“ [2]. В тази връзка М. Мандева разглежда четенето не само като лингвистичен феномен, а и като отношение към езика ни, към родината ни, към света, като манталитет, култура, интеркултура [по 3].

Проблемът за формирането на читателски интереси и умения за възприемане на литературно произведение у учениците в началния етап на основната степен на образование се отличава със специфични процесуално-съдържателни характеристики. Те се обуславят от „спецификата на психофизиологическото развитие на учениците, своеобразието на целите и задачите на обучението по български език и литература и конкретното учебно съдържание за даден клас“ [4]. Обучението по литература „се реализира като обучение по четене с литературноестетически характер“ [5]. Актуалността на тези проблеми привлича творческия потенциал на много съвременни автори на детска литература.

През м. май 2019 година беше проведено анкетно проучване за установяване на равнището на формираност на литературните компетентности у учениците в началния етап на основната степен на образование. За изследването бяха използвани анкетни карти с 25 въпроса от смесен тип, предполагащи както открити (22 въпроса), така и закрити отговори (3 въпроса). Въпросите са формулирани на основата на

проблеми, засегнати в интервюта със съвременни поети и писатели относно мястото на текстовете в периода на ограмотяване в мултикултурна среда, проведени от Даниел Полихронов¹.

Извадката е съставена от две паралелки във втори клас с разширено изучаване на хореография в Средно училище „Св. Кл. Охридски“ – град Добрич. И в двете паралелки учат по 20 ученици. Децата са на целодневно обучение. Протича нормален учебен процес. В класовете има по 1 дете със СОП, като от тях едното е на ресурсно подпомагане. Средният успех на класовете е съответно – много добър (5,43) и отличен (5,51). Мотивацията на семействата за записване на учениците в училището може да се определи в две посоки – интерес към изкуството и близост по местоживееене. Семействата са в различни сфери на професионална реализация.

Средно училище „Св. Кл. Охридски“ – град Добрич е иновативно. В началния етап на основната образователна степен се осъществява проектнобазирано учене чрез изкуства. Целта е да се подпомогне изграждането на познавателни структури у учениците на основата на реални ситуации, с помощта на изкуствата, чрез които ученикът да получи нов социален опит. Иновацията се основава на разбирането за свързване на предишния опит на учениците с новите знания чрез активна познавателна дейност.

Иновативните елементи на управленско ниво в училището са свързани с: провеждане на уроци в извънучилищна и извънкласна среда; активно участие на ученици, учители и родители; проучвателска дейност на учениците с пропедевтична цел; изграждане на устойчива кабинетна система; поддържане на платформа „Заедно“, която да подпомогне подобряването на комуникацията между учители, ученици и родители и G-Suite за образованието, включваща основни приложения, които ще помогнат на общуването и организацията на информацията в училище.

Иновативните елементи в организацията и съдържанието на обучението са свързани с групови проектни дейности; проектнобазирано обучение извън класната стая; интердисциплинарни уроци по български език и литература, математика и изкуства и засилено застъпване на информационните технологии в образователния процес. Новите методи на преподаване в образователния процес са: откривателско учене; „обърната класна стая“; интерактивни методи; работа по проекти и иновативни изследвания в областта на гражданското образование.

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНОТО АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ

Живеем в интензивен свят на нравствени категории и ценности, отношения, които са по-различни, по-сложни. Ценностната система и моралната етика на съвременните деца е по-различна. Работата с произведенията на съвременните автори на детска литература ще ги предпази по-сигурно от атаката на технологиите и от зависимостта към компютъра. А децата сами не могат да тренират волята си на откъсване от подобна зависимост. Тези ограничения и профилактика са за предпочитане пред директната заплаха, която води до конфликтни ситуации. Готовата форма от технологиите облекчава мисленето на детето и го пристрастява, а при четенето няма подобна зависимост.

В този контекст възниква необходимостта от съобразяване на подбора на текстовете и методиката за работа с тях с читателските интереси на учениците, защото „напразно отиват нашите усилия да препоръчваме книги, да създаваме интереси към четенето, ако не познаваме детето в неговото развитие“ [6]. „Читателският интерес е качество на личността, вътрешно състояние, което има външна изява – търсене на книги и общуване с литературата, която отразява живота. Следователно този интерес със своята двупосочност – субективна и обективна – представлява всъщност една интелектуално-емоционална връзка на човека с живота с цялото му многообразие и сложност“ [6].

Като отговор на въпроса „Коя е любимата ви книга?“ 15% (6) от второкласниците посочват „Патиланци“ или „Патиланско царство“. „Български народни приказки“ са предпочитани от 12,5% (5). „Пипи Дългото чорапче“ е любима книга на 7,5% (3) от анкетираните ученици. Двама от второкласниците (5%) посочват „Али Баба“. Също толкова – „Пинокио“, „Пепеляшка“, „1101 нощ“ и „Мили бате“. Сред любимите произведения на учениците са още: „Приказки от Братя Грим“, „Снежанка и седемте джуджета“, „Червената шапчица“, „Рапунцел“, „Красавицата и звярът“, „Малката русалка“, „Котаракът в чизми“, „Малката кибритопродавачка“, „Хитър Петър“, „Сливи за смет“, „Захарното момиче“, „Приказки по телефона“, „Баба-та бандит“, „Феята от захарницата“, „Рожден ден на принцесата“, „Дневникът на един дръндьо“, „Сестри вампирки“, „Франклин“, „365 приказки за лека нощ“, „Приказки“, „Басни“ „Стихотворения“ на П.Р. Славейков“ и „Моята първа енциклопедия за България“. Две от децата посочват, че нямат любима книга. Едно дете посочва аржентинския сериал за тийнейджъри „Soy luna“.

Прави впечатление, че любимите книги на второкласниците са разнообразни по жанр. Анкетираните ученици харесват както класически произведения, така и съвременни. Авторите на книгите са както български, така и чужди.

С 4 от любимите книги на децата те се запознават още в детската градина. 8 от книгите, които посочват като любими, са включени в препоръчителната литература за лятната ваканция след първи клас или се изучават във втори клас. 19 от книгите, които анкетираните второкласници посочват като любими, не са изучавани в училище. В различните степени е различна работата, свързана с формирането на литературните компетентности. Своеобразното „бягство“ от задължителните списъци е знак, че не трябва да бъде ограничавана свободата на читателските интереси на децата – извод, който следва и от препоръките на съвременните автори на детска литература¹.

Докато първоначално книгата се възприема просто като предмет, който привлича вниманието на детето с нейния външен вид, нарастващото любопитство, подсилено от илюстрациите, може да прерасне в любознателност към образите, фактите и случките, отразени в илюстрациите. Това „чувство на удовлетворение и радост“ у детето поражда „нови въпроси, които явно имат познавателен характер. Те задържат вниманието с по-напрегната мисловност, до намиране на отговори, които пък се обагрят с по-сложни възмущения, като възторг и съчувствие. В този сложен процес появата на въображението е като самата реалност. Детето никога не се съмнява в това, което си представя“ [6].

Съществуват различни мнения относно връзката между познатите на децата произведения и техния интерес. „Някои твърдят, че ако детето знае съдържанието на книгата, намалява интересът му. А практиката показва, че те с готовност слушат или препрочитат една и съща книга (хубава!) по няколко пъти“ [6]. Ф. Даскалова също препоръчва многократното повторение на вече прочетени произведения, ако детето желае. Децата обичат да слушат многократно „едно и също произведение, защото всеки следващ прочит го прави по-познато и разбираемо, породените емоции кумулират (натрупват се) и детето се приобщава и „привързва“ към него като нещо познато, близко, свое, любимо“ [7].

Голяма част от книгите, които са любими на децата, са и най-предпочитани от тях („Български народни приказки“ – 12,5% (5); „Патиланци“ или „Патиланско царство“ – 12,5% (5); „Червената шапчица“ – 7,5% (3); „Бабата бандит“, „Пинокио“, „1001 нощ“, „Захарното момиче“, „Рапунцел“, „365 приказки за лека нощ“, „Български народни приказки“ и „Басни“. На въпроса „Коя книга сте чели най-често възрастните деца посочват още: „Хитър Петър“ – 7,5% (3), „Торба приказки“, „Хензел и Гретел“, „Снежната кралица“, „Пепеляшка“, „Медената питка“, „Косе Босе“, „Тримата братя и златната ябълка“, „Принцесата и граховото зърно“, „Сестрите вампирки“, „Франклин“, „Мили бате“. Сред книгите, към които посягат най-често у дома второкласниците, са още: „Книга за каратето“ и „Стихотворения“ на Христо Ботев. 7,5% (3) от анкетираните ученици посочват енциклопедиите. 10% (4) – учебниците и читанката. Един ученик отговаря „всяка“. А един от второкласниците споделя, че чете „Бибешки приказки за Бо“ на по-малкия си брат. Две от децата отговарят – „никога“.

Изводът, е, че по-голяма част от анкетираните второкласници предпочитат приказките. „Приказките са сред най-предпочитаното четиво за учениците от първи и втори клас“ [8]. Те „привличат децата с необикновеното си съдържание, с ярките образи, с удивителната простота на изразните средства и с мъдростта, вложена в тях“ [8]. Затова М. Горки в статията си „За приказките“ ги определя като „незаменимо възпитателно средство“ [по 8].

47,5% от учениците отговарят, че предпочитат прочита на приказката да е на живо от учителя. 52,5% от учениците предпочитат да слушат запис на приказката, с която ще се запознаят в часовете по литература. Това показва, че при малко повече от половината от учениците влиянието на съвременните технологии повлиява върху формирането на литературни компетентности.

Преобладаващата част от респондентите предпочитат книгите на хартиен носител. 47,5% (19) посочват, че предпочитат да четат книги на хартиен носител. 27,5% (11) комбинират източниците на достъп до книги и посочват както книги, до които имат физически достъп, така и алтернативни източници. 25% (10) от анкетираните второкласници предпочитат електронните източници – компютър, електронна книга/честец, телефон.

В интервю с Даниел Полихронов, Р. Николова извежда като определяща връзката между „да му бъде четено“ и „да стане читател“, т.е. за да стане читател, на детето трябва да му се чете у дома. Затова писателката препоръчва вечерното четене, което „възпитава у децата навик да слуша и да се концентрира, гради доверие и онази толкова специална връзка с родителите“ (Р. Николова). 45% (18) от анкетираните второкласници заспиват с приказки от книги. 52,5% (21) посочват, че родителите не им четат за лека нощ. 5% (1) ученик отговаря „някога“.

В. Фламбурари също препоръчва четенето у дома – не само за „Лека нощ!“, а винаги, когато е възможно. Писателката съветва „дори когато детето вече може да си чете само, родителят да продължи да чете

на детето си на глас [...] независимо колко е пораснало детето“. След като то вече може да чете, ролите може да се сменят и „детето да чете на глас на възрастния“¹.

57,5% (23) от учениците посочват, че предпочитат да си четат сами. 25% (10) от учениците посочват отговора „да ми четат“. 15% (6) предпочитат както сами да си четат, така и да им се чете. Един ученик не отговаря на поставения въпрос.

На въпроса „Кой най-много ви чете вкъщи?“ 42,5% (17) от анкетираните ученици посочват, че си четат сами. 32,5% (13) отговарят – „мама“, 5% (2) – „баба“, 5% (2) – „всички“. 7,5% (3) от учениците отговарят, че у дома никой не им чете. Един ученик не отговаря на поставения въпрос.

Анкетата включваше и въпрос „У дома четат ли ви или ви разказват?“. Преобладаващият брой отговори на респондентите – 55% (22) е „разказват“. 32,5% (13) отговарят – „четат“, а 2,5% (1) – „и двете“. 10% (4) от учениците отговарят – „нито едното“. Също толкова отговарят – „понякога“. Един ученик не отговаря на поставения въпрос.

Деца сами да избират своето четиво съветват Ц. Белчева, З. Христова, Ю. Спиридонова, Р. Николова в поредица от интервюта, проведени от Д. Полихронов. „Книга, към която детето видимо не проявява интерес и не задържа неговото внимание, няма смисъл да бъде настоявано да му бъде прочетена“ (Ц. Белчева). В тази връзка писателката констатира: „Мисля, че доста често лишаваме децата от възможността сами да избират какво да четат“. Според нея това може да остави трайно усещане у детето, че книгите са скучни и трябва да се слушат или четат по задължение. Едновременно с това и в класната стая, и у дома децата трябва да бъдат подкрепяни в избора на книга. „Важно е и коя ще бъде следващата книга и да се избере заедно с детето“ – констатира Ю. Спиридонова.

В този контекст попитахме второкласниците „Кой избира книгите, които четете у дома?“. 47,5% (19) от анкетираните ученици отговарят, че сами избират своето четиво. Книгите на 50% (20) от децата се избират от възрастен – мама, татко, баба, кака, батко. 7,5% (3) ученици не отговарят на поставения въпрос. Един ученик отговаря „аз не чета“.

Отговорите на децата относно критериите при избора на книги са в следното съотношение: 45% (18) избират книгите по илюстрациите; 40% (16) избират най-новите (нечетени досега); 15% (6) – най-чистите и здравите и 10% (2) – „и по трите начина“. 2,5% (1) ученик отговаря „не знам“.

Съвременните автори на детска литература са на мнение, че за формирането на интереса към четенето решаваща роля има семейната среда¹. Най-важен, според Л. Рачева-Стратиева, е „примерът на родителите. Ако родителите четат и детето ще прояви интерес към книгите“. Р. Николова споделя: „Преди всичко трябва да се намери начин да се достигне до родителите. Колкото и да работим с децата, ако те не срещат подкрепа и разбиране вътре в семейството, много по-трудно може да се постигнат трайни резултати“¹. Според Ц. Белчева, родителите, бабите, дядовците – всички от обкръжението на детето, трябва да се включат, за да формират у него отношение към книгите. Тази теза се поддържа и от В. Флабурари, според която децата подражават на по-големите и определящ за тяхното поведение е личният пример, а не вербалните поучения. Затова трябва „детето непрекъснато да изживява родителите си като четящи хора... да ги вижда с книга в ръка. Колкото повече детето вижда големите в поддържаща книгите ситуация, толкова повече ще им подражава... тоест, толкова повече ще чете“¹.

42,5% (17) от учениците припознават в лицето на майка си най-четящия човек в семейството. 40% (16) от учениците са на мнение, че те четат най-много книги в семейството. 12,5% (5) посочват, че в тяхното семейство чете най-много тяхната баба. По 5% (2) отговарят – „татко“, „брат ми“, „леля“ или „кака“, а по 2,5% (1) ученик посочват „чичо“ или „дядо“. Двама ученици отговарят на поставения въпрос с „никой“.

Предпочитаните четива от родителите на децата са следните: книги – 60% (24); текстове от компютъра или от телефона – 45% (18); вестници – 30% (12) и електронни книги – 17,5% (7).

62,5% (25) от второкласниците не се затрудняват от ученето наизуст. 15% (6) отговарят, че се затрудняват „малко“. 15% (6) изпитват затруднения при наизустяването на стихотворения. 5% (2) посочват, че се затрудняват „понякога“, а 12,5% (1) посочват, че затрудненията възникват при по-големи по обем стихотворения.

Четенето на приказки развива въображението на децата. Онагледяването на възприятията е предпоставка за развиването на креативност, съобразителност и любознателност. Приказките и разказите оживяват в мислите на 70% (28) от учениците. 20% (8) посочват, че не си представят герои и случки, когато четат. 5% (2) от анкетираните ученици отговарят – „понякога“, а 2,5% (1) – „не точно“. Един ученик не отговаря на поставения въпрос.

На въпроса „Можете ли да опишете един герой?“ всички 39 ученици правят словесно обрисване на

героя в писмена форма. Резултатите показват, че децата познават героя, но описанията, които правят, са непълни и с много правописни грешки. Един ученик не прави описание на героя.

Важен аспект, свързан с многофункционалните равнища на формиране на литературни компетентности е свързан с благоприятното въздействие на музиката върху емоциите и върху интелекта на учениците. В този контекст е формулиран и следващият въпрос – „Обичате ли да слушате музика, докато ви четат някакво произведение?“. Резултатите показват, че 55% (22) от учениците посочват отговор „да“, а останалите 42,5% (17) – „не“. Един ученик отговаря „не много“.

Музикалният съпровод не облекчава разбирането на текста, а помага за синтезирането на информацията. Този процес се реализира комплексно, а не по единично. Затова е важно да се осъществява внимателен подбор и комбиниране на текстове и музика при музикалните интродукции и интензитета на песните. На въпроса „Каква трябва да е музиката, съпровождаща приказката „Пепеляшка“?“ отговарят 38 от учениците. От всички анкетирани ученици 32,5% (1) посочват, че музиката трябва да бъде нежна, бавна, мила; 27,5% (11) – забавна, весела; 17,5% (7) – тъжна, а 15% (6) са на мнение, че музиката трябва да бъде съобразена с конкретната случка. Един ученик посочва, че по време на приказката трябва да звучи валс.

Основна задача, свързана с формирането на литературни компетентности у учениците от втори клас, е активизирането на тяхната мисловна дейност в процеса на четене. „Това става, от една страна, върху основата на класното четене, където се овладява техниката на четенето и постепенно се изгражда осмисляне на литературната творба като произведение на изкуството, отразяващо действителността със специфични средства, чрез идейно-естетически анализ на кратки достъпни текстове. От друга страна, училището има грижата да разширява кръга на художественото четиво, с което детето общува само, във от училище, стимулира и направлява неговото самостоятелно четене“ [8].

Нарушената и неусвоена последователност на фабулата и на сюжетната линия обърква учениците в проследяване на важните моменти в текста и в разчитането на причините за действията на героите. На въпроса „А къде остана раненото лястовиче от „Майчина сълза“, когато майка му отлита на юг?“ 62,5% (25) от учениците посочват правилния отговор – „в гърнето“. 30% (12) от учениците не отговарят на въпроса, защото не познават произведението; 5% (2) отговарят – „не знам“. 2,5% (1) отговарят – „в гнездото“.

На въпроса „Колко бяха джуджетата в приказката за Снежанка?“ 90% (36) от учениците отговарят правилно. 7,5% (3) дават грешни отговори – „четири“ или „десет“. Един ученик (2,5%) отговаря, че не знае отговора, защото не я е чел. Резултатите показват, че:

- Малка част от учениците не умеят да правят преход към интерпретация и импровизация, за да достигнат по логичен път до правилния отговор. У тях липсва съсредоточеност.
- Те не осъзнават, че заглавието е синтез на текста, в него е концентрирана основната информация. Често учениците или помнят само началото, или го пропускат. Това се дължи на факта, че първите впечатления са наситени, динамични и пречат на съсредоточеността. Затова учениците или трябва да бъдат върнати към заглавието, или да се научат на тази концентрация, защото в нея е есенцията на литературното произведение.
- Препоръка може да бъде направена и по посока на необходимостта от провеждане на работа с постоянните числа във фолклора – 3, 7, 9, 12.

Доколко детето възприема образа на героя „като обект на оценка“ [9] се проверява с въпроса „Бихте ли изиграли лисицата от приказката „Косе Босе“?“. В тази връзка Т. Власева очертава перспективите за усъвършенстване на образния анализ съобразно постановките на комуникативното изучаване на произведението: „Според тях необходимо е не само да се осмисли характерът на героя, но и да се разкрият функциите на типовете герои, създадени в различни исторически моменти и в различни жанрове литература за реализацията на въздействената стратегия на произведението. На тази основа естетическата интерпретация на образа на героя може да се строи в съответствие с рецептивния модел, заложен в текста. Доколкото естетическото възприемане е винаги процес на преживяване, тези модели се съотнасят с типовете читателска идентификация. Те изискват превръщане на героя от обект на познавателно отношение в субект, с който читателят влиза в комуникативно взаимодействие“ [9].

77,5% (31) от анкетираните ученици посочват, че с удоволствие биха изиграли по роли приказката, която най-много харесват. 20% (8) не биха участвали в драматизация на приказката. Един от учениците (2,5%) не отговаря на поставения въпрос.

57,5% (23) от анкетираните второкласници биха изиграли лисицата от приказката „Косе Босе“. 52,5% (21) от учениците обосновават отговора си: защото харесват приказката – 15% (6); защото лисицата е забавна, смешна, весела – 15% (6); защото лисицата е интересна – 5% (2); защото лисицата е хитра и умна –

5% (2); защото лисицата ми харесва – 5% (2); защото мога – 5% (2); защото харесват и двата героя – 2,5% (1).

42,5% (17) от анкетираните ученици не биха изиграли лисицата. Всички обосновават отговора си: защото приказката не ми харесва / не ми е любима – 12,5% (5); защото лисицата е нахална, лоша и лъже – 10% (4); защото лисицата е лакома и краде – 2,5% (1); защото лисицата е хитра – 2,5% (1); защото не харесвам героя – 5% (2); защото не обичам лисици – 2,5% (1); защото не мога и ми е трудно – 5% (2); защото не обичам да съм хитър – 2,5% (1).

Извод: Учениците, които не биха изиграли лисицата, не разчитат образа, не го виждат в контекста на обобщението. Те възприемат героя едностранчиво – не като характер, като усвоен и синтезиран опит, каквото е посланието на приказката. Учениците все още боравят с ограничени понятия за нравствените категории. Това предполага повече работа, свързана с многоизмерността на текста, чието разчитане прави житейската ориентация, комплексния характер и в текста, и в общуването им. Единствено отговорът на детето, което обосновава отговора си с аргумента, че не харесва лисици, може да се тълкува като способност за разчитане на преносното значение. В отговора се забелязва осъзнатостта за проявените нравствените качества във връзката между животинския и човешкия свят.

За реализиране на комплексния характер при формирането на читателски интереси и умения за възприемане на литературни произведения у децата и учениците възниква необходимостта от осъществяване на сътрудничество между учители, родители и автори на детска литература за. В анкетната карта второкласниците бяха попитани „Срещали ли сте се на живо с някого, който пише приказки, разкази или стихотворения?“. 80% (32) от учениците са отговорили положително на поставения въпрос, като визират среща с учителка в СУ „Св. Кл. Охридски“ – гр. Добрич, която пише стихове и се организират срещи с нея, а две от децата посочват и други срещи – едно с близки на семейството („чичо Стоян и каква Донка“) и едно – с Карол Севиля – мексиканска актриса, певица и влогърка (детето играе в театрална школа и са имали среща с нея). 15% (6) от анкетираните ученици посочват, че не са имали среща с писатели и поети.

87,5% (35) от второкласниците изразяват желание за среща с писатели и поети, като част от децата посочват, че биха искали да се срещнат с Паисий Хилендарски, Дора Габе, Ран Босилек и Джани Родари. 12,5% (5) от учениците отговарят, че не желаят да участват в срещи с автори на литература за деца.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основата на интерпретативния анализ на данните от анкетата, проведена с две паралелки от ученици във втори клас, може да се направят следните изводи и препоръки относно формирането на литературните компетентности в началния етап на основната степен на образование:

- Второкласниците обичат четенето. Има „война“ кой е чел повече и кой по-малко. За тях това е ново умение, с което искат да се похвалят. Програмата обаче изисква то веднага да бъде вложено в четене на условия на задачи, разбиране на детайли и учениците не могат да му се насладят. А четенето на литературно произведение трябва да бъде преди всичко удоволствие, наслада, удовлетворение.
- Чрез изкуството у децата може да се формират читателски интереси и умения за възприемане на литературни произведения. По примера на двете паралелки, в които се провежда емпиричното изследване, може да се направи изводът, че музиката действа благоприятно върху емоциите и върху интелекта на децата. Чрез нея те стават по-жизнени, по-здрави, по-любопитни и по-инициативни. Правят връзка с корена, миналото, представено с изкуство, което има своите специфики на влияние върху човека. По този начин те каляват и естетизират двигателната избирателност за изкуство, музика и двигателната способност.
- Литературата е живот. Тя „има решаващо значение за формиране на нравствения облик и на идейните убеждения на човека, на неговия характер към духовно съвършенство, към самоопознаване и висока култура в човешките взаимоотношения“ [10]. Тя е „неотменна духовна необходимост“ и има „определяща роля за изграждането, развитието и трайността и целенасочеността на интересите играе социалният живот, дейността и възпитанието“ [6].
- Обучението и възпитанието взаимосвързани процеси. Това не е откъсната връзка, което налага необходимостта сериозно да се обмисли връзката между училище и общество. Ако учениците не усвояват литературата като жизнени факти, това ще направи проблемно тяхното социализиране. Няма да има духовен живот. Това налага разширяване на възможностите за места, където децата могат да приложат четивната си техника.
- За осъществяването на пълноценен възпитателен процес е необходим подбор на литературни

творби с високи художествени качества и жанрово разнообразие. Новите съвременни автори може да не интерпретират идеите на класиците, но ще са в унисон с потребностите на децата, което също е необходимо. Застъпват не само категориите „добро“ и „зло“, но също и „любов“, „жестокост“, „етика“, „взаимопомощ“, „толерантнос“. Това са нови понятия, които определят новите отношения. И по нов начин формират отношенията на децата към родното.

- Такъв подход може да се приложи и в мултикултурна среда. Чрез фолклора на различните етноси са постигнати високи резултати в обучението на ученици от ромски произход в рамките на проект, реализиран в Основно училище „Братя Миладинови“ – с. Черна, общ. Добричка [11].

References:

1. Mandeva, M., D. Gadzheva., *Nachalno ogramotyavane v promenyashtiya se svyat*. V. Tarnovo: Univ. izdatelstvo "Sv. Sv. Kiril i Metodiy", 2016, str. 13.
2. Ivanova, N., *Savremennoto obuchenie po balgarski ezik i literature v nachalniya etap na obrazovanie*. Literatura. Sofia: Obrazovanie, 2008, str. 30.
3. Mandeva, M., *Savremenni problemi na obuchenieto po balgarski ezik I literatura – 1.-4. klas*. Plovdiv: Astarta, 2018.
4. Ivanova, N., *Formiraneto na kompetentnosti v obuchenieto po balgarski ezik i literature v I-IV klas*. Pedagogicheski podhodi za formirane na ezikovi, literaturni, komunikativnorechevi i sotsiolingvisticni kompetentnosti u uchenitsite v nachalen etap na osnovnata stepen na obrazovanie. Sofia: RAABE, 2018, str. 66.
5. Tankova, R., *Metodika na obuchenieto po balgarski ezik i literature v nachalnoto uchilishte*. Plovdiv: Univ. izd. "Paisiy Hilendarski", 2016, str. 185.
6. Rachev, K., *Knigata i deteto na XX vek*. Pedagogicheski razmisli. Sofia: Otechestvo, 1982, str. 27; 40-41.
7. Daskalova, F., *Procheti mi pak... Literaturni tvorbi za detsa ot ranna vazrast (do 3 g.)*. Kniga 1. Sofia: Daniela Ubenova, 1997, str. 15.
8. Yotova, M., *Detsata, knigite i uchilishteto*. Sofia: Narodna prosveta, 1983, str. 25-26.
9. Vlaseva, T., *Metodi i sredstva za uchebno-literaturna komunikatsiya v obuchenieto po chetene*. V: *Obuchenieto po balgarski ezik i literature v nachalnoto uchilishte: problemi i perspektivi*. Plovdiv, 1997. Dostapno na: https://sites.google.com/site/cheteneto/literaturata-i-ceteneto/ot-knigata-km-literaturata?fbclid=IwAR2GcOZvD2UzuQXfZktKqysOfjmUNo_7G9yR0djReD8N6kwqKVFwInDRoYE (03.06.2019).
10. Tsingilev, T., *Taynata na cheteneto*. Sofia: Narodna prosveta, 1984, str. 9.
11. Polihronov, D., *Satrudnichestvo mezhdu uchiteli – uchenitsi – roditeli chrez izvanklasnite formi na rabota – klubove po interesi*, *Obrazovanie i tehnologii*, br. 8, 2017, Sofia, str. 157-159.
12. Ivanova, N., *Literaturata za detsa i formiraneto na chitatelska kultura u uchenitsite v nachalna uchilishtna vazrast*. Vtora chast. Sofia: Univ. izd. "Sv. Kl. Ohridski", 2019, str. 11-149.

(Endnotes)

1. Интервютата са публикувани в електронно списание LiterNet, 5(222)/08.05.2018 и в списания „Детска градина (5/2018) и „Предучилищно и училищно образование“ (2/2018; 6/2018; 3/2019), както и в монографията „Литературата за деца и формирането на читателска култура у учениците в начална училищна възраст. Втора част“ [12].